

ANDREA HÖLTZEL'İN RAPORUNA (1664) GÖRE UYVAR KUŞATMASINA KATILAN OSMANLI BALKAN VASALLARI

M. Halef CEVRİOĞLU*

Öz: Osmanlı Rumeli coğrafyasının geniş bir izdüşümü niteliğinde olan vasal devletler, Osmanlı Devleti'ne karşı kimi iktisadi ve askeri sorumluluklara sahiplerdi. Bu askeri yükümlülüklerden şüphesiz ki en önemlisini, Osmanlı seferlerine nefer ile katkı sağlamak teşkil ediyordu. İncelemeye tabi tuttuğumuz, Krakow Jagiellon Kütüphanesi'nde yer alan ve modern araştırmalarda büyük ölçüde ihmal edilmiş mevcut eser, bu olgunun 1663 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Avusturya Habsburgları'na karşı düzenlediği seferdeki yansımaları ele almaktadır. Habsburg hizmetine çalışan Andrea Hölzel isimli zatın Osmanlı ordusuna dair gözlemleri üzerine oluşturmuş olduğu bu el yazması, Eflak ve Boğdan Beylikleri ile Tatar Hanlığı'nın Uyvar'ı kuşatmakta olan Osmanlı ordusuna intikallerini ayrıntılı olarak işlemektedir. Transkripsiyonu ve tercümesi ile birlikte verilecek olan ilgili kısımlar, ayrıca Osmanlı ordusunun genel terkibine dair bilgi edinmemize de yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ordusu, Habsburglar, Uyvar, Askeri Tarih, İstihbarat, Kırım Hanlığı, Tatarlar, Eflak-Boğdan.

PARTICIPATION OF OTTOMAN BALKAN VASSAL TROOPS TO THE SIEGE OF NEUHÄUSEL IN ANDREA HÖLTZEL'S RELATIONE (1664)

Abstract: The Ottoman vassal states, which can be regarded as a rather general projection of the Ottoman Rumeli, bore certain economic and military responsibilities vis-a-vis the administration in Istanbul. The most important of these military accountabilities was doubtlessly the obligation to contribute to Ottoman campaigns with their troops. The manuscript hereby subjected to examination is a relatively neglected report, preserved in the Jagiellon Library in Cracow. It gives a snapshot of this phenomenon as it was reflected in Köprülü Fazıl Ahmed Pasha's campaign against the Austrian Habsburgs in 1663. The author of the work, a certain

Andrea Hölzel - working in service of the Habsburgs - makes a detailed observation of the arrival of Wallachian, Moldavian and Crimean Tatar troops at the Ottoman camp that was set up to besiege Neuhäusel. The related excerpts from the manuscript, which are presented with their transcription and Turkish translation, also provide information related to the composition of the Ottoman army in general.

Keywords: Ottoman army, the Habsburgs, Neuhäusel, Military intelligence, Military history, Crimean Khanate, Tatars, Wallachia-Moldavia.

Giriş

Osmanlı askeri tarihi araştırmaları, geçtiğimiz çeyrek asırda yapılan mühim çalışmalarla büyük ilerleme kaydetmiştir. Kriz ve dönüşüm tartışmalarının odağında yer alan on yedinci asrın askeri gelişmeleri de bu ilerlemeden payını almıştır. Hususiyetle de neredeyse yarım asır sonra ilk defa batı cephesinde büyük ölçekli muharebeye giren Osmanlı ordusunun profilini göstermesi bakımından 1663-4 seferleri büyük önem arz etmektedir. Mevcut değerlendirme ise bu dönemi çalışan Türk araştırmacıların gözünden kaçmış bir el yazmasını kısaca tanıtmayı ve konuyla ilgisine dair kanıt sunmak adına küçük bir parçasının tercümesini takdim etmeyi amaçlamaktadır.¹

Uyvar'ın fethiyle sonuçlanan sefer ve genel bağlamda Osmanlı ordusunun 1660'lı yıllardaki Orta Avrupa serüveni için dönemin vakanüvisleri (Mühürdar Hasan Ağa, Mehmed Halife, Mehmed Necati, Mustafa Zühdi, Osman Dede ve Ömer Taib) bolca detay vermektedir. Ayrıca batılı (özellikle Alman) çağdaş kaynaklar ve Osmanlı arşiv malzemesi de bu anlatılara katkı sağlayacak niteliktedir. Türkiye'de son yirmi yılda artan bir ilgiyle, zikrettiğimiz birincil kaynakları kısmen de olsa bir araya getirerek 1663/4 Macaristan seferlerini ve Uyvar'da Osmanlı idaresinin kuruluşunu işleyen telif eserler verilmiştir. Ahmet Şimşirgil'in kaleminden 1997'de çıkan doçentlik tezi ve akabinde gelen makaleleri Uyvar Eyaleti'nde Osmanlı idaresinin tesisini teşkilatlanma ve iktisadi açılardan ele almıştır.² Fatih Çalışır'ın yüksek lisans tezleri de daha yakın zamanda Uyvar kuşatmasını ve eyaletin Osmanlı idari

---

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Tarih Bölümü, halefcevrioğlu@gmail.com

¹ Değerli yorumlarıyla hem giriş yazısını hem de tercümeyi nihai şekline getirmeme yardımcı olan hakemlere teşekkür ederim.

² Ahmet Şimşirgil, *Uyvar'ın Türkler Tarafından Fethi ve İdaresi (1663-1685)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1997.

mekanizmasına entegrasyonunu irdelemiştir.³ En yakın zamanda da Hollanda'nın Leiden Üniversitesi'nde bitirmiş olduğu doktora tezinde Cumhur Bekar, Köprülüler dönemini genel hatlarıyla ele alırken, özellikle 1663 seferi başlarında Reisülküttap Şamizade'nin idamını etraflıca değerlendirmiştir.⁴

Osmanlı ordusunun Köprülüler döneminde Orta Avrupa'ya müdahalesini en kapsamlı şekilde ele alan ise şüphesiz 2012'de savunduğu doktora teziyle Özgür Kolçak olmuştur.⁵ Kolçak gerek tezinde gerekse sonradan yapmış olduğu çalışmalarda,⁶ “askeri devrim” tartışmaları bağlamında Osmanlı ordusunu mercek altına almış, bunu yaparken de 1660-1664 arasındaki Osmanlı seferlerini, muharebe usullerini ve kapı halklarının askeri yapılanmalarını incelemiştir. Bu unsurlar üzerinden ele alındığında, değerlendirmeye aldığımız Andrea Höltzel'in raporunun, odaklandığı hususların paralelliği bakımından adeta bir “deney grubu” görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Son olarak belirtmek gerekir ki, burada kısmen değineceğimiz yurt dışından Mark Stein, Peter Sugar, Vojtech Kopčan ve bilhassa Josef Blaškovič'in⁷ araştırmaları da konuya önemli katkılar sağlamaktadır.

---

³ Burada sadece Türkiye'de yazılmış ve daha kapsamlı olan tezine yer veriyoruz: M. Fatih Çalışır, *War and Peace in the Frontier: Ottoman Rule in the Uyvar Province, 1663-1685*, Bilkent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

⁴ Cumhur Bekar, *The Rise of the Köprülü Family: The Reconfiguration of Vizierial Power in the Seventeenth Century*, Leiden Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019, 117-124.

⁵ Özgür Kolçak, *XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, İstanbul Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, 2012.

⁶ Özgür Kolçak, "The Composition, Tactics and Strategy of Ottoman Field Army at Zrínyi-Újvár and St. Gotthard (1663-1664)", Ferenc Toth, Zagorhidi ve Czigany Balazs (haz.), *La bataille de Saint-Gotthard et la paix de Vasvár: Expansion Ottomane-Coopération Européenne*, Hungarian Academy of Natural Sciences: Budapeşte, 2017, 73-92.

⁷ Josef Blaškovič, "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)" *Archiv Orientální* 54 (1986), ss. 105-130.

Harita 1: Philippus Cluverius'un 1697'de yeniden basılan coğrafya eserinde yer verilen Macaristan haritasında Viyana, Uyvar ve Budin-Peşte'yi içeren kesit: *Philippi Cluverii Introductio in Universam Geographiam*, Amsterdam-Londra 1697, s. 312.

1. Andrea Höltzel'in *Relatione*'si

II. Dünya Savaşı'nın devam etmekte olduğu 1941 yılında Müttefik hava saldırılarından kıymetli eserleri korumak adına Alman idareciler bir kısım tarihi yazma eserleri muhafaza edildikleri Berlin'deki kütüphanelerden çıkarıp günümüz Polonya'sında kalan Krzeszow'a taşımışlardı. Bu yazmalar II. Dünya Savaşı'nın bitiminde galip devletlerce bulunup, Krakov'daki Jagiellon Kütüphanesi'ne nakledilmişti.⁸ Bu vesileyle *Jagiellon Kütüphanesi'nde Mahfuz Berlin Koleksiyonu*'na ait bir parça olarak kataloglanmış olan 306 mm X 200 mm ebatlarındaki 130 varaklık "Ital. Fol. 53" kodlu yazmanın⁹, İtalyanca'yı yabancı lisan olarak kullanan Andrea Höltzel isimli bir zat tarafından oluşturulduğu not düşülmüştür.¹⁰ Ancak katalogda (ve dolayısıyla burada) verilen bilgilerin tamamının yazmanın ihtiva ettiği malumattan yola çıkarak verildiğini, dışarıdan bir teyit bulunmuş olmadığını belirtmekte fayda var.

⁸ Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, *Manoscritti italiani della collezione berlinese conservati nella Biblioteca Jagellonica di Cracovia (sec. XIII-XVI)*, Krakov 2012, s. 22.

⁹ Jagiellon kütüphanesi bir kısım yazmaları çevrimiçi kullanıma açmış olduğundan, bu eserin de dijital görüntülerine internet üzerinden ulaşmak mümkündür: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=360171&from=publication&showContent=true>

¹⁰ Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, *a.g.e.*, 50, 52-53.

El yazması büyük ölçüde 1663-1664 yılları arasında Osmanlı-Habsburg mücadelesi kapsamında olan biteni anlatmaktadır ve Habsburg yetkililerine hitaben hazırlanmış bir rapor biçimindedir. Uzmanlara göre filigran üzerindeki semboller de on yedinci asrın ikinci yarısında Avusturya'da kullanılan bir kağıt türünü yansıttığından, yazmanın Viyana Sarayı bağlantılı olduğu iddiası doğru olabilir.¹¹ Katalogda, tek bir elden kısa bir süre içinde ara verilmeden oluşturulmuş olan bu yazmanın, Almanca isimli bir zat tarafından neden Habsburg Sarayı'na İtalyanca bir rapor olarak sunulduğu suali sorulmuş ancak cevap bulunamamıştır.¹² Yine de, kanımızca, Avusturya sarayının karar mekanizmasını oluşturan pek çok kademesinde (hem *Hofkriegsrat* hem de *Geheimrat*) ana dili Almanca olmayan kimseler önemli yer tutmaktan olduğundan (özellikle bu dönemde Raimondo Montecuccoli ve Annibale Gonzaga gibi İtalyanlar), Hölztel'in raporu yönelttiği amirinin de İtalyancaya daha hakim olduğundan ötürü böyle bir istekte bulunduğu düşünülebilir.

Muhtevasına baktığımızda, Andrea Hölztel Osmanlı ordugahına gelmiş, ihtida etmiş ve Budin'den İstanbul'a kadar seyahat edip, dönüşte Burgaz ve sair Balkan şehirlerini görmüştür. Raporun bu ilk kısmı "Osmanlıların ahvalini, askeri hareketlerini ve 1663 seferi kazanımlarını" aktarmaktadır. Özellikle 54r. ve 95v. numaralı sayfalar arasında Türk ordusunun detaylı bir tasviri bulunmaktadır. Bundan yola çıkarak yetkililer Andrea Hölztel'in bir Avusturya casusu olduğu yorumunu yapmışlardır. Yazmanın 97r. ve 129v. sayfaları arasındaki ikinci kısım ise Osmanlı ordusunun 1663 seferini ve siyasi durumunu tahlil etmektedir.¹³

Hölztel'in raporunu şimdiye kadar kullanan az sayıda araştırmacıdan Osmanlı tarihçiliği açısından en önemlisi Nicolae Jorga olmuştur. Katalogda Jorga'nın, "hala Berlin'de bulunduğu sırada" yazmaya başvurduğu notu düşünülmüştür.¹⁴ Zira müellif, "seyahatnameler üzerinden Romanya tarihi" başlıklı eserinin ikinci cildinde, yazmadan Romenceye özetleyerek çevirdiği dört paragrafı aktarmaktadır.¹⁵ Yazmanın Eflak ve Boğdan tarihine dair parçaları da keza Jorga'nın başka bir neşrinde transkripte edilerek yayınlanmıştır.¹⁶

¹¹ Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, a.g.e., s. 51.

¹² Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, a.g.e., s. 51.

¹³ Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, a.g.e., s. 52.

¹⁴ Jadwiga Miszalska ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, a.g.e., s. 53.

¹⁵ Nicolae Jorga, *Istoria Românilor Prin Călători, c. II*, Bükreş 1928, s. 63-64.

¹⁶ Nicolae Jorga, *Acte și Fragmente cu privire la Istoria Românilor, c. I*, Bükreş 1895, ss. 252-260.

Burada yapacağımız transkripsiyon ve çeviri, eserin Osmanlı ordusunun tasvirini yaptığı sekizinci bölümünde yer alan malumatın bir kısmına odaklanmaktadır (89r.-91r.). Bu kısım, Hölzel'in Tatar, Eflak, Boğdan ve Kazak kuvvetlerinin Osmanlı ordusuna nicel katkısını ve ordugaha giriş sahnelerini aktardığı, sonra da orduyu oluşturan tüm birimlerin listesini verdiği sayfalardır. Eflak ve Boğdan askerlerinin giriş yaptığı bölümün, Jorga tarafından da transkripte edildiğine dikkat çekmemiz gerekir.¹⁷

Eserin başlığında da belirtildiği üzere, yazmada olan biteni düzenli olarak takip edebileceğimiz bir tarihlendirme söz konusu değildir. Ağırlıklı olarak 1663 senesi gelişmelerinin kapsandığı açıkça belirtilse de, yazma ertesi sene oluşturulduğu için retrospektif bir anlatım söz konusudur. Yine de çevirisini yaptığımız bölüm için bir tarihlendirme arayışına girecek olursak, 17 Ağustos 1663'te başlayan kuşatmaya Tatar askerleriyle birlikte ordugâha gelen Ahmet Giray'ın varışı 28 Ağustos 1663'tür.¹⁸ Hölzel Eflak ve Boğdan kuvvetlerinin de Tatarlarla birlikte geldiğini, ancak huzura kabullerinin Ahmed Giray'ınkinden bir gün sonra gerçekleştiğini belirtmiştir. 1660-1665 yıllarını kapsayan bir ordu mühimmesinden öğrendiğimize göre 1663 Nisan'ında Eflak ve Boğdan beylerine (sırasıyla Grigore Ghica ve Eustratie Dabija) Osmanlı seferine iştirak etmeleri ve Haziran ayında da Tatar ordusuna katılarak Erdel içinden serhadde gelmeleri emredilmişti.¹⁹ Bu durumda voyvodaların asker toplayıp sefere katılabilmesi dört ay kadar sürmüş olmalıdır.

Burada değinilmesi gereken bir nokta ise Osmanlı ordusunun genel toplamına ve ordugaha intikal eden yardımcı kıtaların büyüklüğüne dair çelişkiler söz konusu olduğudur. Kopçan, sadrazam ve serdar Fazıl Ahmet Paşa ile birlikte 19 Mart 1663'te yola çıkan Osmanlı merkezi kuvvetlerinin 15 000 ila 20 000 nefer civarında olduğunu, ve yanlarında

¹⁷ Nicolae Jorga, *Acte și Fragmente cu privire la Istoria Romînilor*, c. I, ss. 258-260.

¹⁸ Özgür Kolçak, *XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, s. 206; Josef Blaškovič, "Einige Dokumente über die Verpflegung der Türkischen Armee vor der Festung Nové Zámky im Jahre 1663," *Asian and African Studies* 2 (1966), 103-127, s. 103. Blaškovič Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın oğlu Ahmed Giray'ın Tatar kuvvetlerini komuta ederken, Kazak kuvvetlerine de Ahmed Giray'ın kardeşinin önderlik ettiğine dikkat çekmektedir.

¹⁹ Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek, *Manuscript Dresden, Eb. 387. (Mandatorum Divani collectio, Annorum 1081 ad 1086)* olarak etiketlenen defter, Alman yetkililer tarafından yanlış tarihlendirilmiş olsa da, H. 1071-1076 arası kapsamakta ve Kolçak'ın tezinde büyük yer kaplamaktadır. Kimi ilgili hükümlerin transkripsiyonu, Hölzel'in raporunu desteklediğinden ötürü en sonda verilecektir. Nisan 1663'te verilen hüküm için bkz.: 99r. ve haziran ayındaki için 104v.

on kadar ağır ve iki yüz sahra topu götürdüklerini belirtmiş, nihayetinde eyalet ve yardımcı kuvvetlerin birleşmesinin ardından da ordunun toplum büyüklüğü için “50 000’den fazla” demekle yetinmiştir.²⁰ Bu sayı güvenilir/sağlamcı bir tahmini teşkil etmekte, ancak eldeki verilere göre eksik kalmaktadır.

Öte yandan, Osmanlı kaynakları abartılı derecede yüksek sayılar vermektedir. Mesela Mühürdar Hasan Ağa'nın eserine göre, yalnızca Tatar Hanzadesi Ahmed Giray ile birlikte ordugaha ulaşan tüm yardımcı kuvvetler 150 000 kadardır.²¹ Halbuki Hölzel bu sayının sadece Osmanlıların beklentisini yansıttığını, ancak fiiliyatta 10 000'i Tatar olmak üzere toplamda ancak 20 000 kadar vasal devlet askerinin geldiğini belirtmektedir. Keza dönemin Almanca başka bir basılı kaynağında yer alan ve Hölzel'in raporundaki verilere şüphe uyandıracak bir benzerlikte hazırlanmış olan listede yine Tatar, Eflak ve Boğdan kuvvetlerinin askerleri birebir aynı şekilde sırasıyla 10 000, 6 000 ve 4 000 olarak verilmiş ve toplam Osmanlı askeri kuvvetlerinin sayısı da Hölzel'in raporundakinden sadece iki bin kişi fazla gösterilmiştir.²² Dönemin Paris'e ulaşan haberleri de 12 000 Tatar ve 8 000 Eflak-Boğdan askerine işaret ederek toplamda 20 000 yardımcı kuvvet sonucuna varmaktadır.²³ Keza arşiv malzemesi içinde yer alan ve yardımcı kuvvetler Erdel içinde ilerlerken Viyana'ya ulaştırılan istihbarat da, 8 000 ila 10 000 civarı Tatar askeriyle (2285 piyade, 7355 süvari ve 500 dragon),²⁴ 10 000 Eflak-Boğdan kuvvetine işaret etmektedir.²⁵ Modern literatürde de Maria İvanics farklı Avrupalı telif eserler ve basılı

²⁰ Vojtech Kopčan, “Zur Versorgung der Osmanischen Armee während des Uyvar Seferi im Jahre 1663”, *Asian and African Studies*, 3, 1994, 1, 69-76, s. 70-71.

²¹ Abubekir Sıddık Yücel, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhîrî't- Tevârih'i*, Erciyes Üniversitesi Doktora Tezi, Kayseri 1996, s. 166.

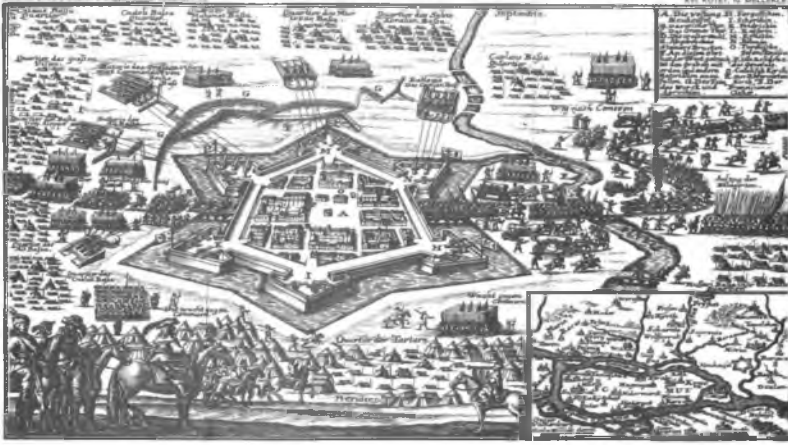
²² *Philemeri Irenici Elisii Continuatio IX Diarii Europæi, Insertis quibusdam, maxime vero Germano-Gallo-Hispano-Anglo Polono Sueco-Dano-Belgo-Turcicis Actis Publicis, Das ist Täglicher Geschichts-Erzählung Zehnder Theil*, ya da kısaca *Diarium Europæum X*, Frankfurt am Main 1664, s. 680-681. Listeler arasında göze çarpan en büyük fark, 1500 kişilik bir kuvveti idare eden Budin Beylerbeyi'nin Hölzel'in raporunda unutulmuş olmasıdır ki, aradaki farkı böylece açıklanmış olmaktadır.

²³ *Gazette* (1663): “De Raab, le 5 Septembre 1663”.

²⁴ Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, *Alte Feldakten* 159, v. 374a: “Samosuvar 6 Juillet 1663”.

²⁵ Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, *Alte Feldakten* 159, v. 412a: “Samosuvar 10 Juillet 1663”.

Harita 2: Uyvar Kuşatması ve müdafilerin kaleden çıkışını resmeden bu gravürde Tatar askerlerinin kampı güneyde, yani haritanın ortasında en altta yer almaktadır. BÀNŁAKY JÓZSEF, *A MAGYAR NEMZET HADTÖRTÉNELME*, 16-10.

kaynaklardan 10 000 Tatar ve 10 000 Eflak-Boğdan seçeneğini okurlara daha sağlıklı olarak sunmaktadır.²⁶

Hölzel'in vermiş olduğu listeye genel olarak bakacak olursak, kuşatma için Uyvar önünde bulunan ve daha makul bir büyüklük kabul edilebilecek 70 000 civarı Osmanlı askerinin yaklaşık yüzde otuzunun zikredilen yardımcı kuvvetlerden oluştuğunu görmekteyiz.²⁷ Osmanlı ordusuna katılmasını bekleyebileceğimiz Erdel Beyi'nin (Mihail Apafi) yokluğu ise önceki yıllarda vukua gelen savaşlarda Erdel'in kaynaklarını tüketmiş olmasından ötürü sadrazamca mazur görülmüş, ve Haziran ayı gibi geç bir tarihte çağrılan Apafi ordugaha ancak kuşatma bittikten sonra (18 Ekim 1663) ve sadece kişisel maiyetiyle gelmiştir.²⁸ Tatar ordusunun da

²⁶ Maria Ivanics, "Krimtatarische Spionage im osmanisch-habsburgischen Grenzgebiet während des Feldzuges im Jahre 1663", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2008, 61.1-2, 119-133, s. 126-127.

²⁷ Burada ifade edilmesi gereken bir nokta Hölzel'in verdiği listedeki asker sayılarının tek tek toplamının, kendi verdiği toplam yekundan bin iki yüz nefer kadar farklı çıktığıdır. Herhangi bir olası okuma hatasının kontrolü için bkz.: 90 v., 91 r.

²⁸ Janos Szabo, "'Splendid Isolation?' The Military Cooperation of the Principality of Transylvania with the Ottoman Empire (1571-1688) in the Mirror of the Hungarian Historiography's Dilemmas," G. Karman & L. Kuncevic (ed.) *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Brill: 2013, s.

görece az bir kuvvetle katılmasının sebebi, o yıl Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın ordusunun büyük kısmını Moskova Devleti'ne karşı müdafaa için evde tutması olmuştur.²⁹ Detay vermek gerekirse, Kırım'dan Macaristan'a yollanan askerinin üç ila dört katı (30 000 - 40 000 nefer) Moskova destekçisi Don Kazakları'na karşı mücadeleye ayrılmıştı.³⁰ Nihai olarak, Eflak ve Boğdan voyvodalarının getirdiği yaklaşık 10 000 nefer de Osmanlı otoriteleri tarafından kifayetsiz görülmüş olacak ki, Uyvar kuşatmasından sonraki yıl sefere "sene-i sabıktan ziyade" asker yollamaları istenmiştir.³¹

Osmanlı vasalı yardımcı kuvvetlerin sayısı yetersiz görülmüş olsa da, sunmuş oldukları hizmet yine de tatmin edici görünmektedir. Zira İstanbul'da uzun süredir ikamet etmekte olan tecrübeli Hollanda temsilcisi Levinus Warner hükümetine yazdığı bir raporda, 1663 seferi sırasında görev almış olan Hıristiyan askerler arasında özellikle Eflak Voyvodası'nın takdir gördüğünü not düşmüştür. Öyle ki voyvodanın, hem savaş meydanında gösterdiği cesarettten, hem de gece baskınlarıyla düşmanı gafil avlama konusunda gösterdiği kurnazlıktan ötürü Osmanlılar tarafından beş yıl daha beyliğini korumakla ödüllendirildiği aktarılmıştır.³²

Raporda dikkat çekilmesi gereken başka bir husus da, Höltsel'in sadrazam Fazıl Ahmed Paşa için çalışan Panayod Tercüman'a yakınlığıdır. Zira Höltsel çevirdiğimiz kısımlarda dahi iki kere Nikousios Panaiotis'i bilgi kaynağı olarak göstermiştir. Nihayetinde Panaiotis'in

---

326-327. Ayrıca, Josef Blaškovič, "Einige Dokumente über die Verpflegung der Türkischen Armee vor der Festung Nové Zámky im Jahre 1663", s. 105.

²⁹ *Gazette* (1663): "De Presbourg, le 21 Juillet 1663".

³⁰ Ярослав Пилипчук [Yaroslav Piliřçuk], "Крымское ханство у Европа в 1648-1682 гг." [1648-1682 Yılları Arasında Avrupa'da Kırım Hanlığı], *Крымское Историческое Обозрение/ Crimean Historical Review*, 2, 2015, 132-162, s. 149. Keza Osmanlılar da 1663 Nisan'ında sefere katılmayacak kuvvetlere ve Karadeniz'e çıkan donanmaya Kazaklara karşı tedbirler aldırırmaktaydı, bkz., Müjge Karaca, *94 Numaralı Mühimme Defteri'nin Özetli Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış YL Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2008, s. 60-61.

³¹ *Manuscript Dresden, Eb. 387. (Mandatorum Divani collectio, Annorum 1081 ad 1086)*, 123 v; bkz.: aşağıda.

³² Levinus Warner, *De Rebus Turcicis Epistolae Ineditae*, G.N. Du Rieu (haz.), Brill: Leiden 1883, s.95: (Mektup # LXXXV - 20 Kasım 1663, Pera): "Inter Transylvanos quidem Valachos, et Moldavos, praecipue a Turcis laudibus fertur Valachiae Praefectus, quod et aperto Marte egregia eius virtus emicuerit, et dolo rem iuvans, furto noctis incautos hostes magna clade multavit: ob quod meritum ei in quinquennium prorogatum fuit regimen." Ancak, Eflak Voyvodası Grigore Ghica ertesi yıl görevinden alıncağı.

yirmi beş yıl boyunca Nemçe elçiliğine tercümanlık yaptığı,³³ Nemçe kapıkethüdalığı tercümanlığı görevini hayatını boyunca bırakmadığı ve daha 1663 seferinin ilk ayında bir yeniçeri mevacic listesi ile Osmanlı askeri kuvvetine dair bilgileri Nemçe kapıkethüdalığına sızdırdığı düşünülürse, Panaiotis ve Hölzel'in ilişkisi daha anlamlı bir hale gelecektir.³⁴ Kısaca, bu durum bizleri belki de Hölzel'in Nemçe kapıkethüdalığına bağlı bir ulak, tercüman/dil oğlanı ya da katip olması ihtimaline yönlendirmelidir.³⁵

Aşağıda transkripsiyon ve tercümesini verdiğimiz parça şu sırayı takip edecektir: Öncelikle Hölzel'in *Relatione*'sinin ön kapağının imajı; ardından başlık sayfasının, fihristin ve metnin ilgili kısımlarının sırasıyla görüntüleri ile çevirim yazı ve tercüme verilecektir. En sonda ise, ihtiva ettiği bilginin Osmanlıca kaynaklardan kontrol edilebilmesi adına önemli bir referans noktası olabilecek Dresden'deki ordu mühimmesinden, Eflak ve Boğdan beylerine 1663 ve 1664 tarihlerinde Osmanlı ordusuna katılmalarını buyuran hükümlerin imaj ve çevirim yazıları sunulacaktır. Metin içindeki tarihi kişilerin tespitleri yapılırken orijinal metinde bulunmayan eklemeler köşeli parantez içinde yapılmıştır. Tespiti yapılamayan isimler ise İtalyanca aslında olduğu gibi bırakılmıştır.

Kaynakça

Basılı Kaynaklar ve Dönem Anlatıları

BEKAR, Cumhur, *The Rise of the Köprülü Family: The Reconfiguration of Vizierial Power in the Seventeenth Century*, Leiden Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.

³³ Επαμεινώνδας Σταματιάδης [Epiniondas Stamatiadis], *Βιογραφία των Ελλήνων Μεγάλων Διερχομένων του Οθωμανικού Κρατους [Osmanlı Devleti'nin Rum Baştercümanlarının Biyografileri]*, Αθήνησι: Τύπος Α. Κτενά και Π. Σούτσα [Atina: A. Ktena ve P. Soutsas], 1865, s. 31.

³⁴ Gunnar Hering, "Panagiotis Nikousios als Dragoman der Kaiserlichen Gesandtschaft in Konstantinopel." *Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik, Andrias. Herbert Hunger zum 80* (1994), 143-78, s. 163.

³⁵ Bu sıralarda sınır bölgesinde yer alan diplomatik araçların bolluğuna şöyle deşinebiliriz: Sefer sırasında Panaiotis'in sadrazam tarafından yoğun olarak kullanılmasından kaynaklanan açığı kapatmak üzere, ordunun peşi sıra Nemçe kapıkethüdalığı maiyetinde sürüklenen Marcantonio Mamucca della Torre Macaristan tarafında bulunmaktaydı. Kapı kethüdalığı haricinde, 1663'te *ad hoc* misyonla Habsburg temsilcisi Goess'ün çevirmenliğini yapan meşhur Franz von Mesgnien Meninski de Macaristan civarındaydı, bkz.: Hering, Gunnar, "Panagiotis Nikousios als Dragoman der Kaiserlichen Gesandtschaft in Konstantinopel", s. 145 ve Iskra Shwarz, "Das Krim-Khanat zwischen Konstantinopel, Wien und Moskau", *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften (ÖZG)*, 1/2017, 207-217. s. 209.

Cevrioğlu, M. H. (2019). Andrea Höltzel'in Raporuna (1664) Göre Uyvar Kuşatmasına Katılan Osmanlı Balkan Vasalları. ABAD, 2(3), 35-67.

- Biblioteka Jagiellońska, *Berol. Ms. Ital. Fol. 53 (Relazione di viaggio a Buda, Costantinopoli, Sofia, Ossek, Vivar e narrazione della campagna dell'anno 1663 in Ungheria)*.
- BLAŠKOVIČ, Josef, "Einige Dokumente über die Verpflegung der Türkischen Armee vor der Festung Nové Zámky im Jahre 1663," *Asian and African Studies* 2 (1966), 103-127.
- Gazette* (1663), Bureau d'adresse: Paris.
- HERING, Gunnar, "Panagiotis Nikousios als Dragoman der Kaiserlichen Gesandtschaft in Konstantinopel." *Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik, Andrias. Herbert Hunger zum 80* (1994), 143-78.
- IVANICS, Maria, "Krimtatarische Spionage im osmanisch-habsburgischen Grenzgebiet während des Feldzuges im Jahre 1663", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2008, 61:1-2, 119-133.
- JORGA, Nicolae, *Acte și Fragmente cu privire la Istoria Romînilor*, c. I, Bükreş 1895.
-----, *Istoria Romînilor Prin Călători*, c. II, Bükreş 1928.
- KARACA, Mütje, *94 Numaralı Mühimme Defteri'nin Özetli Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış YL Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2008.
- KOLÇAK, Özgür, "The Composition, Tactics and Strategy of Ottoman Field Army at Zrínyi-Újvár and St. Gotthard (1663-1664)", Ferenc Toth, Zagorhidi ve Czigany Balazs (haz.), *La bataille de Saint-Gotthard et la paix de Vasvár: Expansion Ottomane-Coopération Européenne*, Hungarian Academy of Natural Sciences: Budapeşte, 2017, 73-92.
-----, *XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, İstanbul Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, 2012.
- KOPČAN, Vojtech, "Zur Versorgung der Osmanischen Armee während des Uyvar Seferi im Jahre 1663", *Asian and African Studies*, 3, 1994, 1, 69-76.
- MISZALSKA, Jadwiga ve R. Sosnowski & M. Bartkowiak-Lerch, *Manoscritti italiani della collezione berlinese conservati nella Biblioteca Jagellonica di Cracovia (sec. XIII-XVII)*, Krakov 2012.
- Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, *Alte Feldakten 159*.
- Philemeri Irenici Elisii Continuatio IX Diarii Europæi, Insertis quibusdam, maxime vero Germano-Gallo-Hispano-Anglo Polono Sueco-Dano-Belgo-Turcicis Actis Publicis, Das ist Täglicher Geschichts-Erzehlung Zehnder Theil*, ya da kısaca *Diarium Europæum X*, Frankfurt am Main 1664.
- Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek, *Manuscript Dresden, Eb. 387 (Mandatorum Divani collectio, Annorum 1081 ad 1086)*.
- SHWARCZ, Iskra, "Das Krim-Khanat zwischen Konstantinopel, Wien und Moskau", *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften (ÖZG)*, 1/2017, 207-217.
- SZABO, Janos, "'Splendid Isolation?' The Military Cooperation of the Principality of Transylvania with the Ottoman Empire (1571-1688) in the Mirror of the Hungarian Historiography's Dilemmas," G. Karman & L. Kuncevic (ed.) *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Brill: 2013, s. 326-327.

Telif Eserler

WARNER, Levinus, *De Rebus Turcicis Epistolae Ineditae*, G.N. Du Rieu (haz.), Brill: Leiden 1883.

YÜCEL, Abubekir Sıddık, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhiri't- Tevârih'i*, Erciyes Üniversitesi Doktora Tezi, Kayseri 1996.

ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ, Επαμεινώνδας, *Βιογραφίαι των Ελλήνων Μεγάλων Διερχόμενων του Οθωμανικού Κρατους*, Αθήνησι: Τύποις Α. Κτενά και Π. Σούτσα, 1865.

ПИЛИПЧУК, Ярослав, “Крымское ханство у Европа в 1648 1682 гг.”, *Крымское Историческое Обозрение/ Crimean Historical Review*, 2, 2015, 132-162.

[2 r.]

Ms. Ital. Fol. 53

RELATIONE

Che contiene la mossa del Primo Visiere da Constantinopoli, il successo di tutto quello é seguito di là per il viaggio sin' à Vivar ò Neüheüsel: parimente l' assedio e Campo sotto da piazza: varij discorsi del Vis[i]re & altri Passà gl'humori stravaganti di quelli, Diversità di soldatesche di quel paese, Ordine, Paga servitio d'esse, loro entrate, maniera di combattere etc. Il che viene tutto raccontato per i Capitoli senza però di Data, per esser stato privo del Calendario nostro.

**Ex Biblioth. Regia
Berolinensi.**

fatta per me Andrea Höltzel

l'anno 1664

[2 r.]

RAPOR

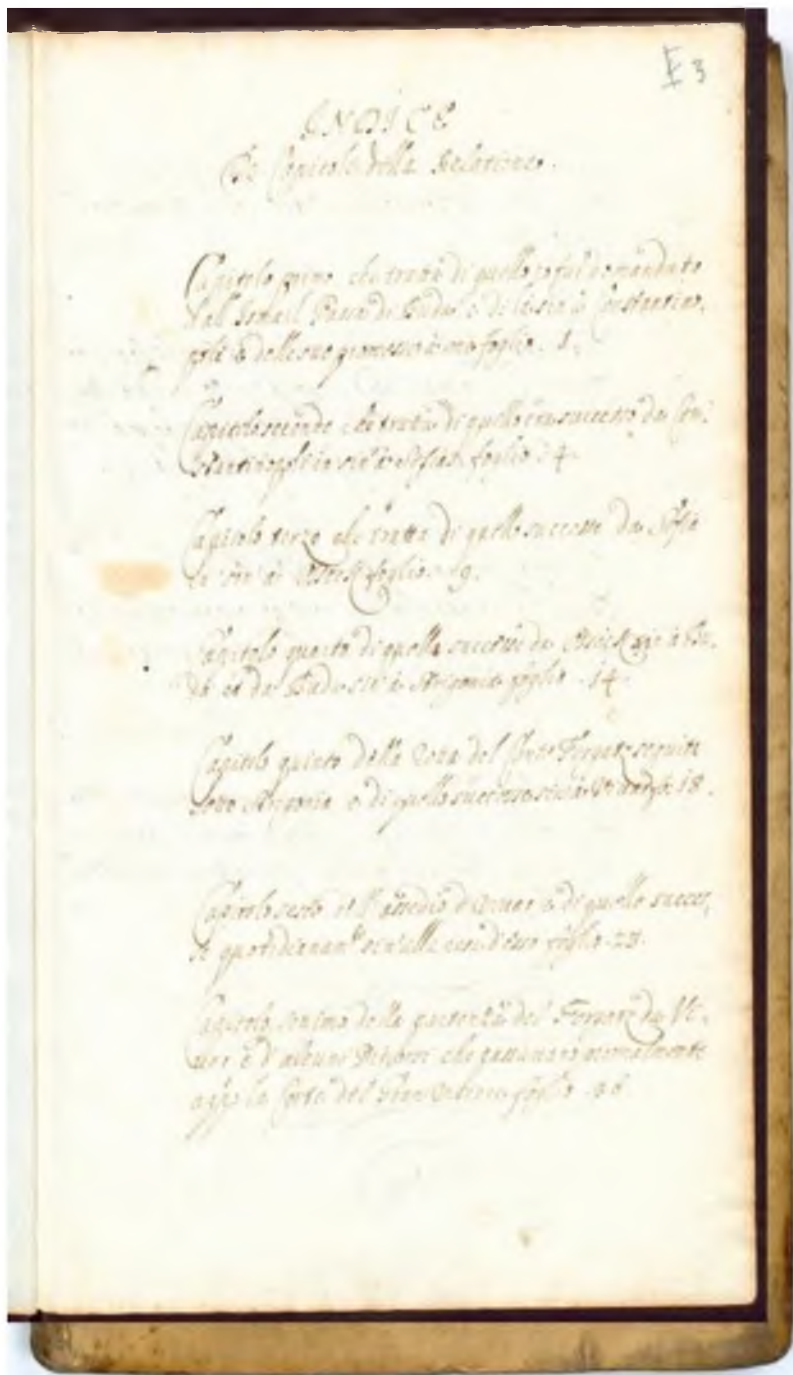
*Sadrazamın Kostantiniyye 'den azimetini,
ve Uyvar'a (nam- ı diğer Neuhusel) gelinceye yol üstünde vuku 'atı,
keza Uyvar kuşatmasını ve Őehrin altındaki ordugahı; Sadrazamın
ve sair paşaların muhtelif münasebatı ve garip mizaçlarını,
Osmanlı askerlerinin çeşitliliği, rütbeleri, ödemeleri, hizmetleri,
ordugaha iştirakları, muharebe usullerini vesaireyi;
Kısımlar altında ancak bizim takvimimizden mahrum
olduklarından tr tarihsiz olarak anlatmaktadır.*

Kraliyet Kütüphanesi

Berlin

ben Andrea Höltzel tarafından muharrer

Sene 1664

[3 r.]

INDICE De Capitoli della Relatione

[4 v.]

Capitolo Ottavo che tratta de tutti li Passà che erano nel Campo Ottomano

sotto Uivar, e delle loro forze, e Diversita di gente, officio, ordine e loro ingresso ove si trovava ancho descritto l'Ingresso delli Tartari con le loro armature com' anche de Vallacchi e Moldavi; foglio. 78.

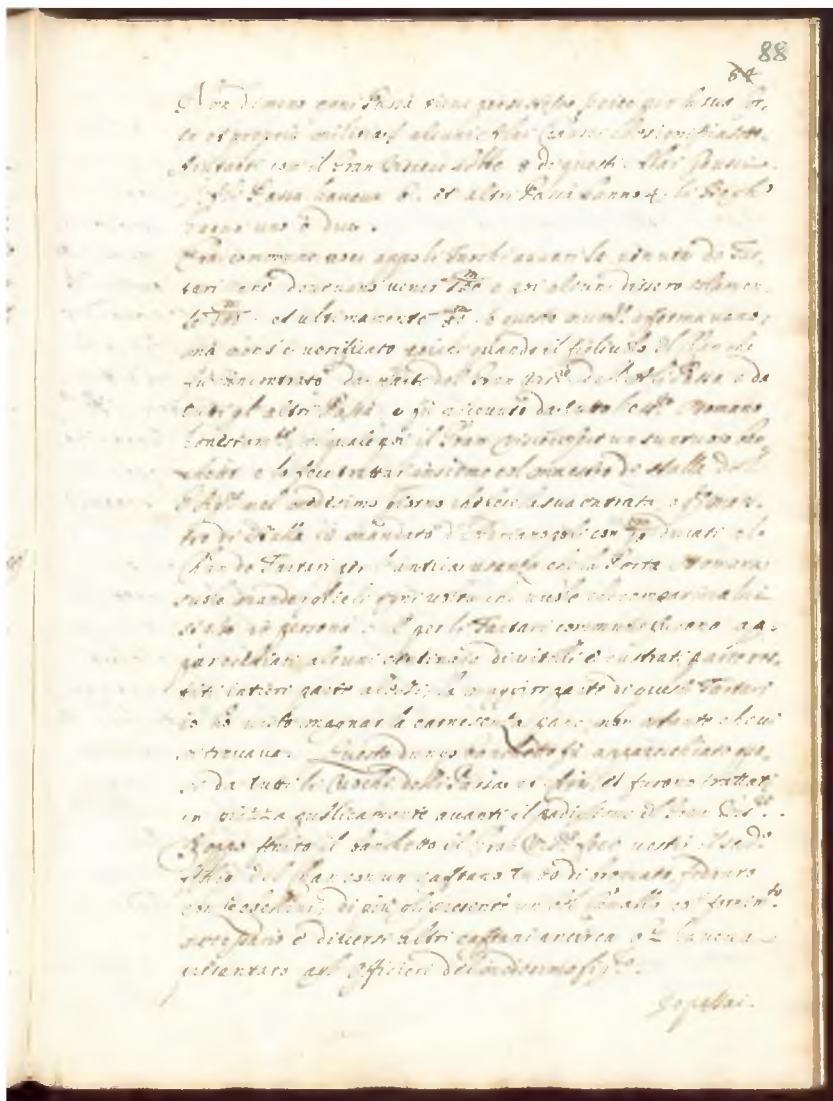
[3 r.]

Rapor Kısımlarının FİHRİSTİ

[4 v.]

Sekizinci Kısım ki Uyvar'ı kuşatan Osmanlı ordugâhına iştirak eden tüm paşalara; kuvvetlerine; ayrıca askerlerin, makamların, rütbelerin ve ordugâha girişlerinin çeşitliliğine ilişkindir. Ayrıca Tatarların, Eflaklıların ve Boğdanlıların ordugâha girişleri ve teçhizatları tasvir edilmiştir; varak 78.

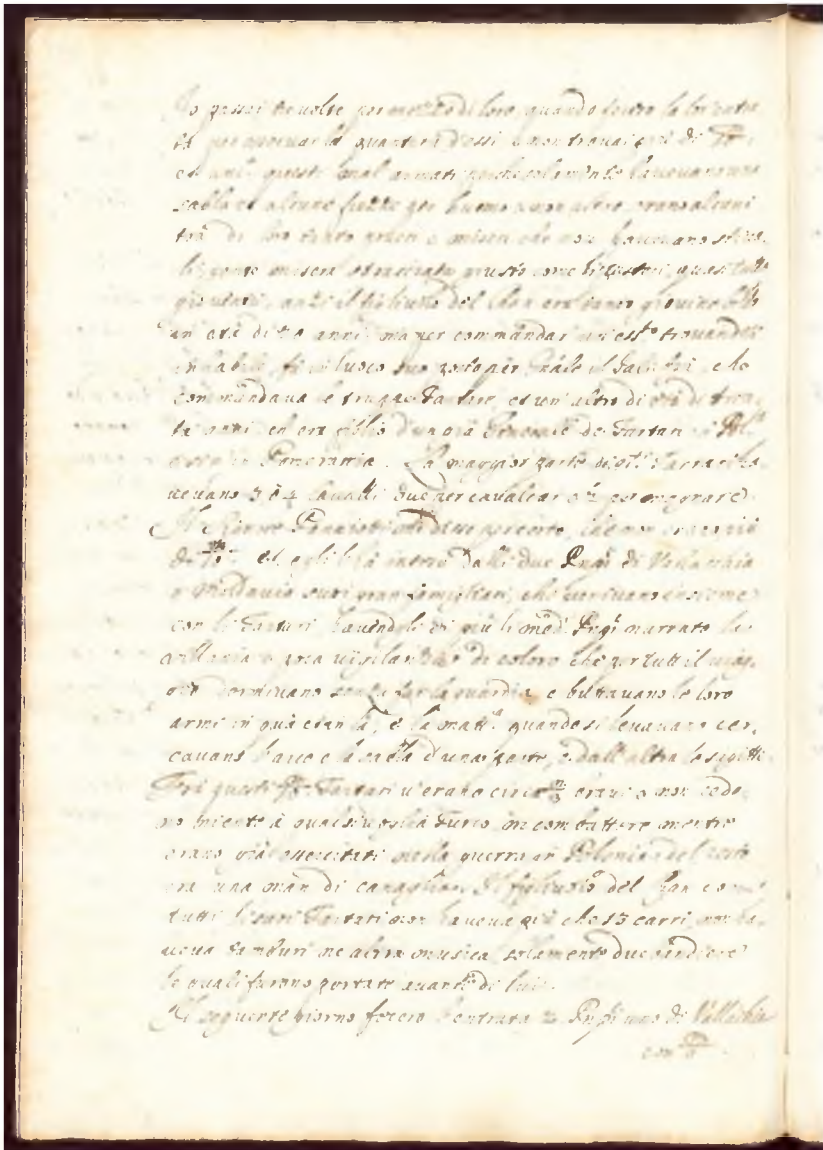
[88 r.]

[6]Era commune voce appo li Turchi avanti la venuta de Tar[7] tari che dovevano 150 M[ille] e poi alcuni dissero solamen[8]te 100 M et ultimamente 80 M questo num[e]ro affermavano;[9] ma non s'è verificato quando il figliuolo d[e]l Chan che [10] fu incontrato da parte del Gran Vis[ie]re dall'Ali Passa e da [11] tutti gl' altri Passà, e fù ricevuto da tutto l'ess[er]cito Ottomano [12] honestam[en]te, al quale poi il Gran Visiere fece un suntuoso ban[13]chetto, e lo fece trattar' insieme

col maestro di stalla del [13] G[ran] Sig[no]re nel medesimo giorno che fece la sua entrata, e q[ues]to maes[14]tro di stalla fu mandato d' Adrianopoli con 10 M ducati al [15] Chan de Tartari per l'antica usanza che la Porta Ottomana [16] suole mandarglieli ogni volta che vuole che comparisca lui [17] stesso in persona. E per li Tartari communi furono ap[18]parecchiati alcuni centinaia di vitelli e castrati, parte ros[19]titi intieri parte alessi; la maggior parte di questi Tartari [20] io hò visto magnar la carne senza pane, non ostante che vi [21] si trovava. Questo dunqo [sic] banchetto fu apparecchiato qua [22] si da tutti li cuochi delli Passa et Aga, et furono trattati [23] in piazza pubblicamente avanti al padiglione d[e]l Gran Vis[i]re. [24] Doppo finito il banchetto il Gran Vis[ie]re fece vestir il sud[itt]o [25] figlio del Chan con un caftano tutto di broccato, fodrato [26] con zebellini; di più gli presento un bel Cavallo col fornim[en]to [27] necessario e diversi altri caftani incirca 62 aveva [28] presentato agli officieri del' medesimo fig[livo]lo.

[88 r.]

Tatarların varışından önce Türkler kendi aralarında 150 bin Tatar askeri geleceğine kani olmuşlardı; ancak sonra yalnızca 100 bin olduğuna dair rivayetler türedi; nihayetinde de 80 bin olduğuna karar kıldılar; ancak Han'ın oğlu, Sadrazam adına tayin edilen Ali ve keza tüm sair paşalar tarafından istikbal edildiği zaman bunun da hakikatı yansıtmadığı ortaya çıktı. Hanzadeye tüm Osmanlı ordusu huzurunda samimi bir kabul merasimi yapıldı ve ardından sadrazam tarafından şerefine mükellef bir ziyafet düzenlendi. Han'ın oğlu, padişahın aynı gün orduya mülaki olan mirahoru ile birlikte ağırlandı ki, kendisine Edirne'den 10 bin duka altını Tatar Han'ına teslim etmesi emredilmişti: Zira Osmanlıların adet-i kadimi üzere, şahsen teşrifi arzu edildiğinde Han'a bu para yollanırdı. Tatarlar birkaç yüz sığır ve koyunu, kimini tümüyle kızartılmış kimini ise olduğu gibi yenmek üzere hazırlamışlardı; gördüğüm kadarıyla Tatarların büyük kısmı eti [ordugahta] ekmek bulunmasına rağmen ekmezsiz yemektendirler. Bu ziyafet neredeyse bütün paşaların ve ağaların aşçıları eliyle düzenlenmiş ve sadrazamın otağı önündeki meydanda sunulmuştu. Ziyafet nihayete erdikten sonra sadrazam, mezkur Hanzadeye semmur yakalı seraser kaftan giydirdi; bir de koşumlarıyla birlikte güzel bir at ve yanında getirdiği takriben 62 mirzasına da keza kaftanlar hediye etti.

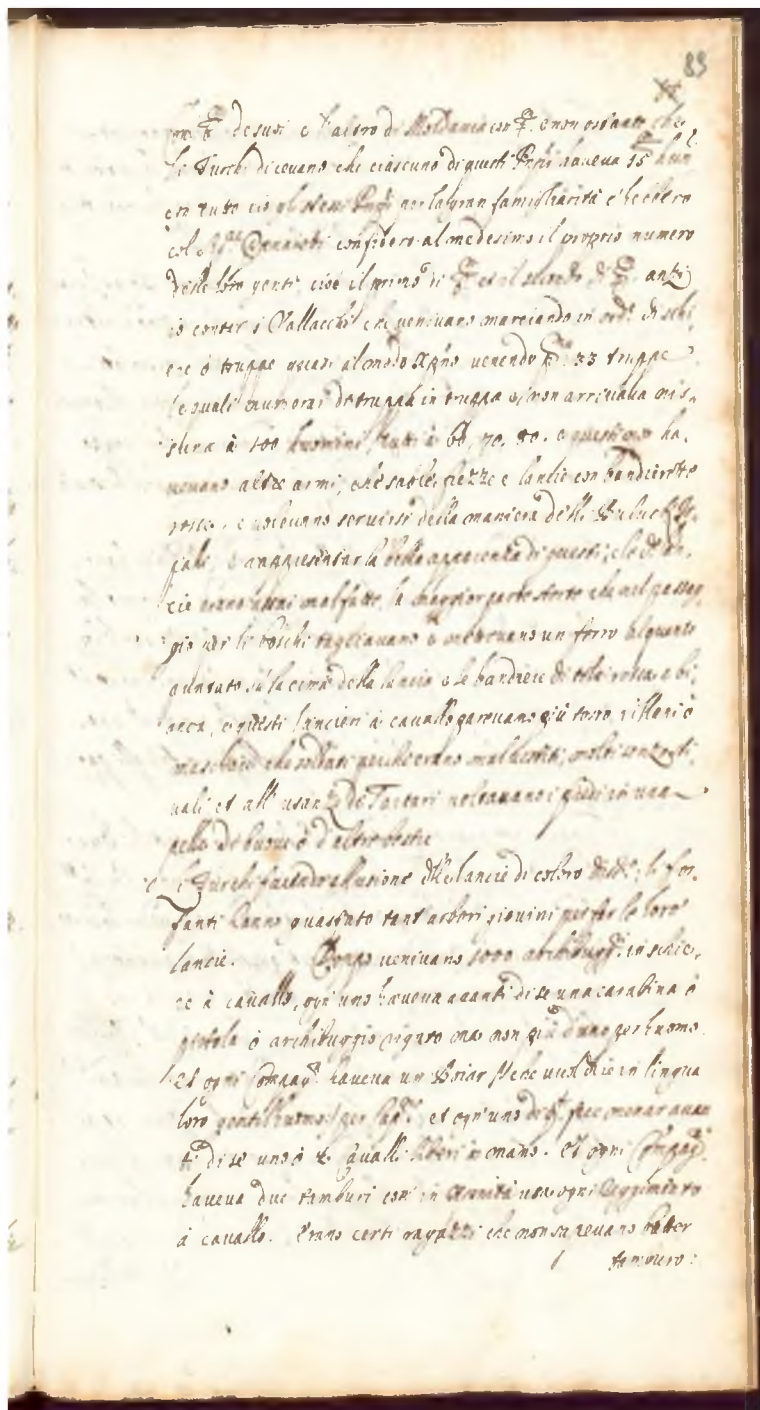
[88 v.]

Io passai tre volte per mezzo di loro, quando fecero la lor' entra[2]ta per osservar la quantità d'essi e non trovai più di 10 M, [3] et anc[or]ja questi mal' armati; perché solamente avevano una [4] sabla et alcune frezze per huomo e non altro erano alcuni [5] tra di loro tanto poueri e miseri che non havevano stiva[6]li, gente misera stracciato giusto come li pastori, quasi tutta [7] gioventù, anzi il figliuolo del Chan era tanto giovine bello [8] in età di 20 anni, ma per comandar'

un' ess[er]ci]to trouandosi [9] inhabile, fu in luoco suo posto per G[e]n[er]ale il Sali Aga, che [10] commandaua le truppe Tartare, et un'altro di età di tren[11]ta anni, ch'era figlio d'un già Generale de Tartari in Pol[oni]a [12] e sin' in Pomerania. La maggior parte di q[ues]ti Tartari ha[13]vevano 3, ò 4 Cavalli due per cavalier e 2 per magnare. [13] Il Signore Panaiotti mi disse per certo, che non erano più [14] di 10 M et egli l'ha inteso dalli due P[rinci]pi di Vallacchia [15] e Moldavia suoi gran famigliari, che venivano insieme con li Tartari, havend[o]gli di più li med[essim]i P[renci]pi narrato la [16] villania e poca vigilanza di coloro che per tutt il viag[17]gio dormivano senza far la guardia e buttavano le loro [18] armi in qua et in la, e la matt[in]a quando si levavano cer [19]cavano l'arco e la sabla d'uno parte, e dall'altra le sagitte. [20] Fra questi 10 M Tartari v'erano circa 3 M bravi e non cedo[21]no niente a qualsi voglia Turco, in combattere mentre [22] erano già esercitati nella guerra in Polonia: del resto [23] era una man di canaglia. Il figliuolo del Chan con [24] tutti li suoi Tartari non aveva più che 13 carri, non ha[25]veva tamburi ne altra musica, solamente due bandiere [26] le quali furono portate avanti di lui. [27] Il sequente giorno fecero l'entrata 2 P[re]n[ci]pi uno di Vallachia

[88 v.]

[Tatarlar] ordugaha giriş yaparlarken üç defa aralarından geçip saydım ve 10 binden fazla olmadıklarını gördüm- teçhizatları da adiydi; zira her biri sadece bir kılıç ve birkaç ok taşıyordu ve bazıları o kadar fakir ve sefil haldeydi ki botları dahi yoktu! Çobanlar gibi yırtık pırtık ve neredeyse hepsi genç bir gürühtü. Keza Hanzade de yirmili yaşlarında güzel bir delikanlıydı; ancak bir orduyu komuta edecek kadar ehil olmadığından Salih Ağa isimli bir general Tatar birliklerini kumanda etmek için yerine tayin edilmişti. Pomeranya'ya kadar olan Lehistan topraklarında Tatar birliklerini yönetmiş başka bir generalin otuzlu yaşlarındaki oğlu da keza birlikte yollanmıştı. Tatarların büyük kısmı 3 ya da 4 ata sahip olup, bunların ikisini binmek ikisini de yemek için taşıyorlardı. Panaioti Efendi'nin bana emin olarak dediğine göre oldukça samimi olduğu Eflak ve Boğdan voyvodaları, birlikte gelmiş oldukları Tatarların sayısının 10 binden fazla olmadığını belirtmişlerdi. Yine voyvodalar Tatarların nadanlığından ve temkinsizliğinden yakınıp; tüm yol boyunca nöbetçi dikmeden uyduklarını ve silahlarını sağa sola fırlattıklarını, sabah kalktıklarında da bir tarafta yay ve kılıçlarını, öbür tarafta oklarını aradıklarını anlatmışlardı. Bu 10 bin Tatar arasından yaklaşık 3 bin kadarı padişahın her emrini yerine getirecek kadar cesurdu ve Lehistan'da yapılan savaşlarda tecrübe edinmişlerdi. Gerisi ise serseriler gürühuydu. Hanzadenin tüm ordusunda toplamda en fazla 13 araba vardı; davulları ya da başka enstrümanları yoktu- yalnızca önlerinde taşıdıkları iki sancakları vardı. Ertesi sabah Eflak ve Boğdan voyvodaları [ordugaha] dahil oldular.

[89 r.]

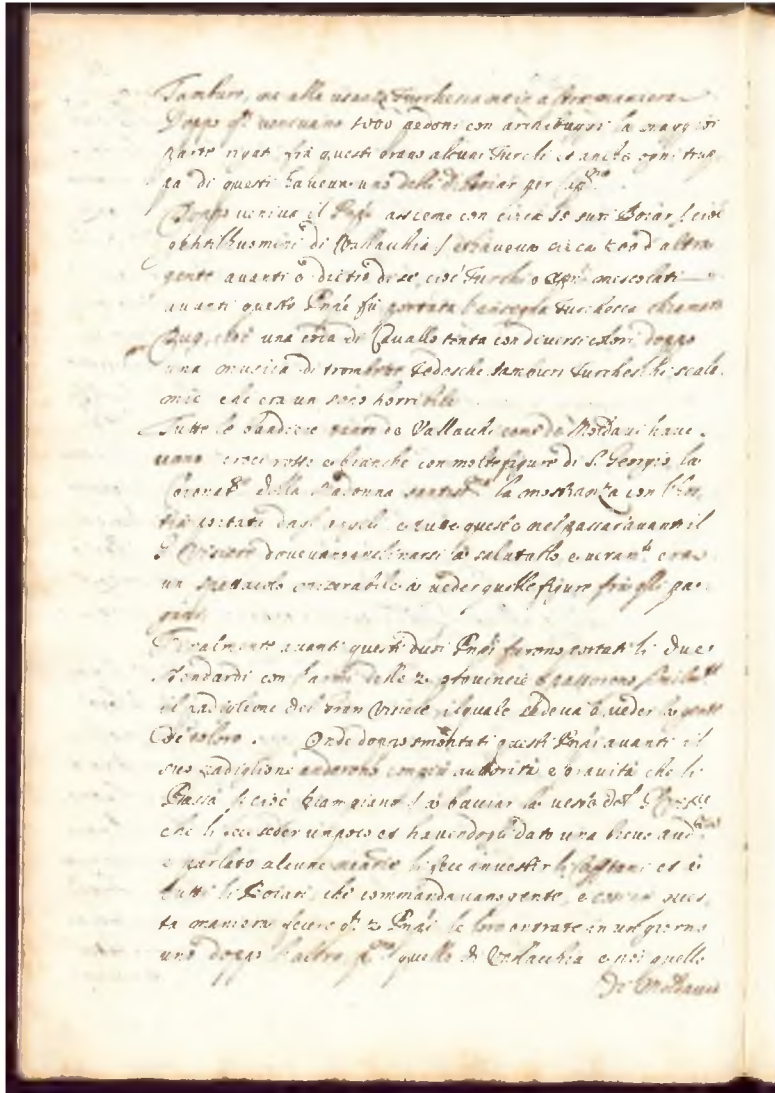
con 6 M de suoi e l'altro di Moldavia con 4 M e non ostante che [2] li Turchi dicevano che ciascuno di questi P[re]n[ci]pi aveva 15 huo[mi]ni, [3] con tutto cio gli stessi P[re]n[ci]pi per la gran famigliarità c'hebbro [4] col Sig[no]re Panaiotti considero al medesimo il proprio numero [5] della loro genti, cioè il primo di 6 M et il secondo di 4 M anzi [6] io contar i Vallacchi che venivano marciando in ord[in]e di schi [7] ere ò truppe quasi al modo Christiano venendo p[ri]ma 33 truppe [8] le quali numera di truppa in truppa e non arrivava nis[9]suna à 100 huomini, tutti à 60, 70, 80 e questi non ha[10]vevano altre armi, che sable, frezze e lancia con bandierite [11] rosse, e volevano servirsi della maniera delli Buluck Is[12]pahi, e appresentar la bella apparenza di questi; che d[ett]e lan[13]cie erano assai malfatte, la maggior parte storte che nel passag[14]gio per li boschi tagliavano e mettevano un ferro alquanto [15] puntato su la cima della lancia e le bandiere di tela rossa e bi[16]anca, e questi lancieri à cavallo parevano più tosto villani o [17] maschare che soldati perché erano malvestiti, molti senza sti[18]vali et all'usanza de Tartari voltavano i piedi in una [19] pelle di buoue o d'altro bestie. [20] Li Turchi facendo allusione d[e]lle lancia di coloro diss[e]ro; li for[21]fanti hanno guastato tant' arbori giovini per far le loro lancia. Doppo venivano 1000 archibugg[ie]ri in schie[22]re à cavallo, ogn' uno aveva avanti di se una carabina o [23] pistola ò archibuggio rigato ma non più d'uno per huomo [24] et ogni Compag[ni]a aveva un Boiar (che vuol dire in lingua [25] loro gentilhuomo :) per Cap[ita]no, et ogn' uno di q[ues]ti fece menar avan[26]ti di se uno ò 2 Cavalli liberi à mano. Et ogni Compag[ni]a [27] haveva due tamburi com' in Christianita usa ogni reggimento [28] à cavallo. Erano certi ragazzi che non sapevano batter

[89 r.]

Her ne kadar Türkler her bir voyvodanın 15 bin askeri olduğunu söylemiş olsalar da, voyvodalarla sıkı samimiyeti olan Panaioti Efendi'den alınan bilgiye göre Eflak Beyi 6 bin, Boğdan Beyi ise 4 bin askeri olduğunu hesaplıyordu. Keza ben de neredeyse Hristiyan orduları gibi uygun adım ve bölük nizamıyla yürüyen Eflak askerlerini saydığım da, 33 bölük olduklarını gördüm. Ancak, bölük içindeki asker sayısı asla 100'e ulaşmıyor; kiminde 60, kiminde 70, kimindeyse 80 nefer bulunuyordu. Kılıç, ok ve mızraktan başka silah taşımıyorlardı. Sancakları kırmızıydı ve [Kapıkulu] Bölük Sipahileri gibi hizmet vermek istiyorlar, onların güzel görünüşlerine özeniyorlardı. Ancak mızrakları pek kalitesiz yapılmıştı; zira büyük kısmı yolda kestikleri ağaçlardan yontulup tepesine sivri bir demir iliştilmiş eğri mızraklardı. Sancakları ise kırmızı-beyazdı ve mızraklı süvarileri o kadar kötü giyinmişlerdi ki askerden ziyade hayduta ya da maskaraya benziyorlardı. Pek çoğunun ayağında botu yoktu ve Tatarlar gibi ayaklarını sığır ya da başka hayvan derisine sarıyorlardı. Türkler bunların mızraklarını ima ederek şöyle diyorlardı: "Hergeleler mızrak yapmak için dünya kadar ağacı heder etmişler!" Ardından at üstünde bölükler halinde bin kadar tüfekçi geliyordu. Her birinin önünde bir karabina, piştov ya da arkebüz asılıydı; ancak sadece tek silah taşıyorlardı. Her bölüğün komutasını bir *Boyar*

(yani kendi dillerinde beyzade) üstlenmişti ve boyarlar önlerinde bir ya da iki boş atın daha dizginlerini tutuyorlardı. Her bölüğün, Hıristiyanlarda olduğu gibi iki davulu vardı ve alay davulcuları at üstündeydi. Kimi neferler

[89 v.]

Tamburo, ne alla usanza Turchesca ne in altra maniera. [2] Doppo q[ues]ti venivano 1000 pedoni con archibuggi la maggior [3] parte rigati frà questi erano alcuni Turchi et ancho ogni trup[4]pa di questi haveva uno delli d[ett]i Boiar per Cap[j]ita no. [5] Doppo veniva il P[re]n[ci]pe assieme con circo 15 suoi Boiar (cioè [6] gentilhuomini di Vallacchia:) et haveva circa 200 d'altra [7] gente

avanti e dietro di se, cioè Turchi e Christiani mescolati [8] avanti questo P[re]n[ci]pe fu portata l'insegna Turchesca chiamata [9] Tug, cioè una coda di cavallo tinta con diversi colori, doppo [10] una musica di trombette Tedesche, tamburi Turcheschi, scala[11]mie che era un sono horribile. [12] Tutte le bandiere tanto de Vallacchi come de Moldaui have[13]vano croci rosse e bianche con molte figure di S. Georgio, la [14] Coronat[i]o[n]e della Madonna santiss[i]ma la mostranza con l'hos[15]tia portata dagl' angeli, e tutte queste nel passar' avanti il [16] G[ran] Visiere dovevano inclinarsi a salutarlo, e veram[en]te era [17] un spettacolo miserabile a veder quelle figure fra q[ue]lli pa[18]gani. [19] Finalmente avanti questi duoi P[re]n[ci]pi furono portati li due [20] standardi con l'armi delle 2 provincie e passorono simil[en]te [21] il padiglione del Gran Visiere, il quale sedeva a veder la gente [22] di coloro. Onde doppo smontati questi P[re]n[ci]pi avanti il [23] suo padiglione andorono con più auctorità e gravità che li [24] Passà /: cioè pian piano :/ à bacciar la veste del G[ran] Vis[ie]re [25] che li fece seder un poco et havendogli dato una breve aud[ien]za [26] e parlato alcune ne[cess]arie li fece investir li Caftani et à [27] tutti li Boiari, che commandavano gente, e cosi in ques[28]ta maniera fecero q[ues]ti 2 P[re]n[ci]pi le loro entrate in un giorno [29] uno doppo l'altro p[ri]ma quello di Vallacchia e poi quello

[89 v.]

ne Türk usulü ne de başka türlü davul çalmayı biliyorlardı. Bunların ardından çoğunun silahlı üstüne asılı 1000 tüfekçi piyade geliyordu ve aralarında birkaç Türk de bulunmaktaydı. Her bölüğün komutasını yine mezkur boyarlar üstlenmişti. Ardından voyvoda 15 boyarıyla (yani Eflak beyzadesiyle) birlikte geldi. Önünde ve arkasında Müslüman-Hristiyan karışık 200 kişi daha vardı. Voyvodanın önünde Türklerin *Tuğ* denen alameti taşınmaktaydı ki bu muhtelif renklere boyanmış bir at kuyruğuydu. Artlarında Alman trompetleri ve Türk davullarıyla çalan müzik bana korkunç gelen bir gürültüye sebebiyet vermekteydi. Hem Eflak hem de Boğdan sancakları, üzerlerinde Aziz Yorgo, Mukaddes Meryem'in Taçlandırılması, Meleklerin İsa'nın Bedenini Taşınması tasvirleriyle birlikte kırmızı-beyaz haçlardan müteşekkeldi. Hepsi sadrazamın önünden geçerken eğilip kendisini selamlamak zorundaydı ki o paganların arasında bu tasvirleri görmek gerçekten içler acısı bir manzaraydı. Nihai olarak iki voyvodanın önünde bu iki beyliğin armalarını musavver bayraklar taşınmaktaydı. Onlar da kendilerini temaşa için oturmuş olan sadrazamın otağı önünden geçtiler. Ardından mezkur voyvodalar, otağı önünde atlarından inip, paşalar gibi vakar ve ciddiyetle (yani ağır ağır) sadrazamın eteğini öpmeye gittiler. Sadrazam onları kısa bir süre oturtup ağırladıktan sonra mühim meseleleri görüştü ve hem voyvodalara hem de komutanlık yapan boyarlara kaftanlarını giydirtti. Böylece aynı gün içinde önce Eflak Beyi sonra da Boğdan Beyi olmak üzere iki voyvoda da ordugaha resmi işbirliklerini gerçekleştirmiş oldu.

90
X

Si Modavia, e conforme li Vassalli non esserati, et sono
li suoi governatori li Modavi. E finalmente la man-
era di servirlo e di cavalcare di questo governo non è diffi-
cile. Bastano solo che sono un poco meglio armati.
Con tutto ciò li Vassalli solivano il non d'essere spacciati
dalla mano non erano più di 250 persone con archibugie. La
spina fra Tartari, Turchi, Modavi, in tutto non erano
più di 250. quindi dicevate l'attacco di tirare li Vassalli
nella scorta, e habbersi una giusta parte, cioè li Vassalli
di Soliman, e loro archibugie, e Vassalli non
andare già fuori, perché deturbarono tutta la cosa.
Il Modavi è d'essi sapere che delle spazzate si trovano
più numero sopra l'esercito Romano, sotto il suo, e con
tutto che volentieri accipin quantità di loro, nulla
di meno mandati dalla signoria d'Alba Regale, (senza d'ella
volontà e di pratica) e causa delle impedimenti fatti in
loro dalli d'Alba Regale, non poter accipin, così
si conforma ad essere per molti d'essi de' suoi officiali
non c'erano più di 250. e parte in un corpo, e sotto quelli
che già al fine d'averli di sopra fra li Turchi, e
Turchi.
Si più se bene la parte d'Alba Regale in 250 parte non di-
casi non era tutta pronta da combatterli, ma il più non di
veniva in tal modo che non poteva accipinarli, e se di
si cura con tutti i suoi officiali, e con la parte in combatte-
re non può haver maggior numero di 5000. Per ciò si stimava
bene di metter tutto l'esercito d'Alba Regale, che era nell'attorno tutto
d'Alba Regale, e loro archibugie, e parte in un corpo, e sotto quelli
che già al fine d'averli di sopra fra li Turchi, e
Turchi.
La fine.

[90 r.]

di Moldavia, e conforme li Vallacchi era montati et arma[2]ti cosi parimente li Moldavi. E finalmente la mani[3]era di vestri e di cavalcare di questa gente non ha differ[en]za [4] dai Tartari, solo che sono un poco meglio armati. [5] Con tutto che li Turchi dicevano il num[e]ro di 5 M Cosacchi [6] nulla di meno non erano piu di 260 pedoni con archibuggi. In [7] somma fra Tartari, Vallacchi, Moldavi in tutto non erano [8] piu di 20 M poiche durante l'assedio d' Uivar li Tartari [9] nella scorreria hebbero una piccola rotta, onde li Turchi [10] si burlavano di loro nel Campo dicendo; O Tartari! Non [11] andate piu fuori perche ritornarete senza coda. [12] Ultimam[en]te si deve sapere che delli confinanti si trovava [13] poco numero appò li essercito Ottomano sotto Uivar, e con [14] tutto che doveva esser maggior quantita di loro, nulla [15] di meno mentre dalli confini d' Alba Regale, Canisa, Scla[16]vonia e di Croatia à causa dell' impedimento fatto à [17] loro dalli Il[lustrissim]i Conti di Zrin, non potero venire, cosi [18] (: conforme hò inteso per molti discorsi de certi ufficiali:) [19] non c'erano piu di 4 M a parte in un corpo, eccetto quelli [20] che già ne feci menzione di sopra fra li Timar Ispahi e [21] Saimo. [22] Di piu se bene la corte d[e]l G[ran Vis]i[r] consisteva in 4 M teste, non di [23] meno non era tutta gente da combattere, mà il gran num[e]ro di [24] servitu inutile che non poteva maneggiar l'armi, onde di [25] sicuro con tutti suoi ufficiali e con la gente da combatte[26]re non può haver magg[i]o[r] num[er]o di 3000. Per ciò ho stimato [27] bene di metter tutto l'ess[er]c[er]ito Ottom[an]o ch' era nell'assedio sotto [28] Uivar nella lista breve, accio più facilment[en]te si possa trovar e [29] sapere il vero num[e]ro de combattenti del medesimo

[90 r.]

Hem Eflaklılar hem de Boğdanlılar at üstünde ve silahlıydılar. Nihayetinde söylemek gerekir ki bu halkların ne giyimleri ne de binicilikleri Tatarlarınkinden farklıdır- yalnızca biraz daha iyi silahlanmışlardır. Ayrıca, Türkler hiç yoksa 5 bin de Kazak bulunduğunu söylemiş olsalar da, bunlar 260 tüfekli piyadeden fazla değillerdi. Toplamda Tatar, Eflak ve Boğdan askerleri hep birlikte 20 bini mütecaviz olamazdı. Uyvar kuşatması sırasında Tatarlar yaptıkları akınlardan birinde küçük bir mağlubiyetin ardından dağıldığında, Türkler ordugaha gelip şöyle dalga geçmişlerdi: “Ey Tatarlar! Çok ileri gitmeyin, kuyruksuz geri dönmeyin!” Ekleme gerekir ki Uyvar altındaki Osmanlı ordusunda az bir miktar da serhad askeri bulunmaktaydı. Aslında bunların sayısı İstolni Belgrad, Kanije, Isklavonya ve Hırvatistan serhadlerinden gelecek askerle daha ziyade olmalıydı ama Zrinyi Kontlarının engel olmasından ötürü gelememişlerdi. Böylelikle (kimi resmi ağızlardan aldığım malumata göre) yukarıda bahsettiğim tımarlı sipahi ve zaimler hariç tutulacak olursa, serhat askerleri bir arada en fazla 4 bin nefer etmekteydi. Dahası, her ne kadar sadrazamın maiyyeti 4 bin fertten mürekkep olsa da, bunların hepsi muharip değildi. Zira bunların büyük bölümü faydasız hizmetler görmekte ve silah kullanamamaktaydılar. Bu meyanda tüm muvazzafları ve muharip erleri birlikte sayıldığında dahi kesinlikle 3 binden fazla etmeyeceklerdir. Velhasıl Uyvar'ı kuşatmış olan tüm Osmanlı ordusunu

kısa bir liste haline getirdim ki ordunun tüm muharip kuvvetlerinin gerçek sayısı suhuletle hesaplanabilsin.

La lista dell'esi' Otom' trouatoe sotto spina

1	Le Comand' d'Oran	3000
2	Le Vice Com.	3000
3	Le Gouvern' d'Alger	9000
4	Le Gouvern' d'Alger con le loro troue di che ne vengono partiti	5000
5	Le Com' con le loro troue	5000
<p><i>Le Parti circonuinciat' con la Prouincia circonu di lui, et all' loro gouern' d'...</i></p>		
	Le Parti de Tunis haueua a cavallo	1000
	et a pied	1000
	Le Parti de Tunis de Sicilie	1000
	Le Parti de Tunis d'Alger a cavallo	200
	et a pied	300
	Le Parti de Tunis de Sicilie	300
	Le Parti de Tunis de Sicilie	2000
	Le Parti de Tunis de Sicilie	2000
	Le Parti de Tunis de Sicilie	1000
	Le Parti de Tunis de Sicilie	1000
	Le Parti de Tunis de Sicilie	200
<p><i>Touces les autres Parti qui ont haueua gouern', dit' d'...</i></p>		
	Le Parti de Tunis haueua	100
	Le Parti de Tunis de Sicilie	80
	Le Parti de Tunis de Sicilie	900
	Le Parti de Tunis de Sicilie	500
	<i>L'Archeue</i>	

[90 v.]

La lista dell' ess[erci]to Ottom[an]o trovatosi sotto Uivar

1- Li Combatt[en]ti d[e]l Gran Visiere erano	3000
2- Li Gienizzeri	9000
3- Li Buluk Ispahi	8000
4- Li Tımar Ispahi con la loro servitio che maneggiava l'armi.....	5000
5- Li Saim con la loro servitio	3000

Li Passà sono numerati con la Provincia
ciascun di loro, ch'all' hora governava

L'Ali Passà di Bosnia haveva à Cavallo	1800
et à piedi.....	1000
Il Cian Aslan Passà di Silistria.....	1500
Il Beico Passà di Sofia à cavallo.....	200
et à piedi.....	800
L'Ibrahim Passà di Nicopoli	300
Il Kibleli Passà di Damasco.....	2000
Il Mechmet Passà d'Aleppo	2000
Il Caplan Passà di Tıramanissa.....	1000
Il Iusuf Passà d'Anatoli	1500
Il Mechmet Passà di Caramania	1000
Il Daut Passà di Saida.....	700

Toccante poi alli Passà privati che non
havevano governo, dirò che

Il Machmut Passa haveva.....	100
Il Sarhosc Ibrahim Passà	80
Il Ciotrapatra Passà, che fù fatto Passà à Levens	900
Il Curt Passà d'Uivar	500

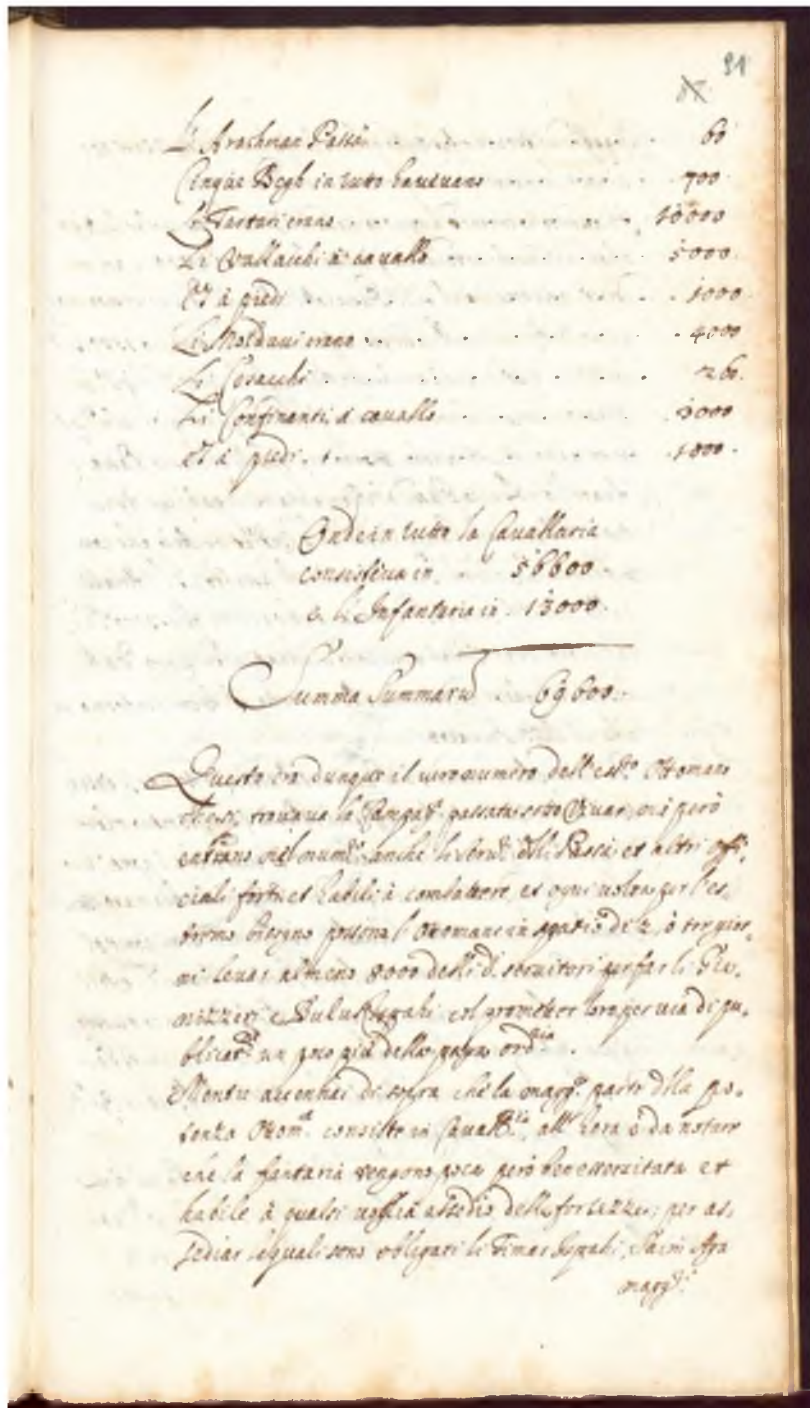
[90 v.]

Uyvar Altında Bulunan Osmanlı Ordusunun Listesi

1- Sadrazamın Muharip Kuvvetleri	3000
2- Yeniçeriler	9000
3- [6] Bölük Sipahileri	8000
4- Tımarlı Sipahiler ve silah tutar adamları	5000
5- Zuema ve hizmetkarları	3000

Paşalar halihazırda der-uhde ettikleri eyaletlerle birlikte verilmiştir:

Bosna valisi Ali Paşa'nın süvarileri.....	1800
piyadeleri.....	1000
Silistre Valisi Can Aslan Paşa	1500
Rumeli Beylerbeyi Beyko [Ali] Paşa'nın süvarileri	200
piyadeleri	800
Niğbolu valisi İbrahim Paşa.....	300
Şam Valisi Kibleli [Mustafa]Paşa	2000
Halep Valisi Mehmet Paşa	2000
Manisa Valisi Kaplan [Mustafa] Paşa	1000
Anadolu Valisi Yusuf Paşa	1500
Karaman Valisi Mehmet Paşa	1000
Sayda Valisi Davud Paşa	700
Vilayet tasarruf etmeyen diğer paşalar ise şöyleydi:	
Mahmut Paşa'nın adamları	100
Sarhoş İbrahim Paşa	80
Leva'da paşa yapılan Çatra-patra[zade Ali] Paşa	900
Uyvar Beylerbeyi Kurd [Ahmet] Paşa.....	500

[91 r.]

L'Arachman Passà	60
Cinque Begh in tutto havevano	700
Li Tartari erano	10000
Li Vallacchi à cavallo	5000
et à piedi	1000
Li Moldavi erano	4000
Li Cosacchi	260
Li Confinanti à cavallo.....	3000
et à piedi.....	1000

Onde in tutto la Cavallaria
consisteva in 56 600
e l'Infantaria in 13 000
Summa Summaru[m] ... 69 600

[91 r.]

L'Arachman Paşa.....	60
5 Bey toplamda	700
Tatarlar	10000
Eflak süvarileri	5000
piyadeleri	1000
Boğdan askerleri	4000
Kazaklar	260
Serhat süvarileri	3000
piyadeleri	1000

Velhasıl süvarilerin yekunu ...56 600
ve piyadeler ..... 13 000 || El-yekûn ..... | 69 600 |

Dresden Eb 387 Kodlu Ordu Mühimmesi'nde (H. 1071-1076) Eflak ve Boğdan Beylerinin 1663 ve 1664'de Sefere Davet Edilmeleri

A.

[99 r.]

Eflak Voyvodası'na hüküm ki,

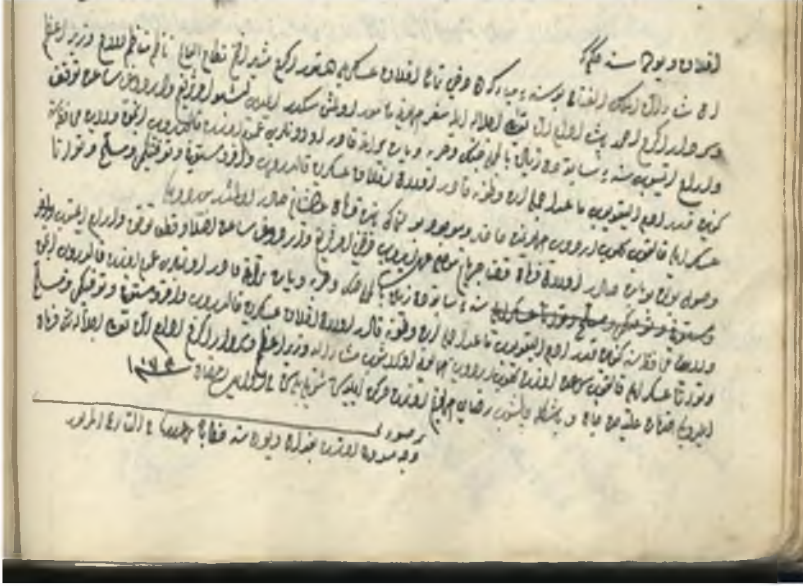
Haliya tamamen Eflak askeriyle düstur-ı ekrem, müşir-i eflam, nizamü'l-alem [3] nazımü'l-menazimi'l-ümem vezir-i azam ve serdar-ı ekrem ile Nemçe üzerine sefer-i hümayunuma [4] memur olmuşundur. Cümle hazır ve amade olub, bundan sonra sadır [5] olacak ferman-ı hümayunuma nazır olasın ki, her nice fermanım olursa ol sa'at [6] kalkub memur olduğun mahalle teveccüh eyleyesin deyü müekked hüküm yazıldı. Fi evail-i [Ramaza]n li-sene [10]73 [= 8-18 Nisan 1663]

Bir sûreti dahi

vech-i meşruh üzere Boğdan Voyvodasına müekked yazıldı; fi evail-i N li-sene 73.

B.

[123 v.]

Eflak Voyvodası'na hüküm ki,

İnşaalähü'l-meliki'l-fettah bu sene-i mübarekede dahi tamamen Eflak 'askeriyle düstur-ı ekrem, müşir-i efham, nizamü'l-'alem, nazım-ı menazimi'l-ümem, vezir-i 'azam [3] ve serdar-ı ekrem Ahmed Paşa *edamallahü te'ala iclalehu* ile sefer-i hümayunuma memur olmuştur. İmdi, işbu emr-i şerifim varduğı sa'atte tevakkuf [4] ve aram etmeyüb, sene-i sabıkadan ziyade bi'l-cümle ceng ve harbe ve yat yarağa kadir olanları 'umum üzere kaldırub, ancak vilayet muhafazasına [5] köyünde karar adam iletmeyüp, ma'ada cümle at ve dona kadir olan Eflak 'askerin kaldırub vafır ve müstevfi tüfenkçi ve müselleh ve tuvana [6] 'asker ile kalkub gelüb, Ordu-yı Hümayun'umda hazır ve mevcut bulunman babında ferman-ı 'alışanım sadır olmuştur. Buyurdum ki, [7] Vüsul buldukta, bu babda sadır olan ferman-ı kaza-cereyanım mucebince 'amel idüb, dahi emr-i şerifim varduğı sa'atte asla ve kat'a tevakkuf ve aram etmeyüb, ~~vafır~~ [8] ~~ve müstevfi ve tüfenkçi ve müselleh ve tuvana~~ 'asker ile sene-i sabıkadan ziyade bi'l-cümle ceng ve harbe ve yat yarağa kadir olanları 'umum üzere kaldırub, ancak [9] vilayet muhafazasına köyünde karar adam iletmeyüb, ma'ada cümle at ve dona kadir olan Eflak 'askerin kaldırub vafır ve müstevfi ve tüfenkçi ve müselleh [10] ve tuvana 'asker ile kalkub sür'at üzere gelüb, Ordu-yı Hümayun'uma ulaşub, müşarun-ileyh Vezir-i A'zam ve Serdar-ı Ekrem *edamallahü te'ala iclalehunum* ferman [11] eyledüğü hidemat-ı 'aliyyemde can ve başınla çalışub, rıza- yı hümayunum üzere hareket eylesin. Şöyle bilesin, fi evail-i Ramazan li-sene 1074. [Nisan başı 1664]

Bir sūreti, vech-i meşruh üzere Boğdan Voyvodası'na hitaben yazıldı, fi't-tarihi'l-mezbur.